

הרב יוסף בנימין צרפתי
ק"ק ת"ת ספרדים
אמשטרדם

ערב תענית אסתר יום א' י"ב אדר תש"פ
לכבוד אחי ורעי האיסנוגירוס ה' עליכם יחיו

בענין פטום הקטורת בין אין כאלהינו ותנא דבי אליהו בזמן המגיפה

א. ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר מאז המגיפה האחרונה דמתקריא השפעת הספרדית שהיתה לפני מאה שנה מנע מגיפה מנחלתנו ברחמיו וברוב חסדיו. ברם ליהו ידיע לכוון דלא שייך גבי מגיפה (אבות פ"ה מכ"א) בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם. דאמר בירושלמי יבמות (פ"ה ה"ג) אמר רבי חנינה אחת לששים ולשבעים שנה הקדוש ברוך הוא מביא דבר בעולם. ופירוש לשון ששים ושבעים כנגד בן ששים לזקנה (אבות פ"ה מכ"א) וכנגד ימי שנותינו בהם שבעים שנה (תהילים צ', י'), כלומר אלו דברים שאינם מצויים כלל ומיהו גם כי יזקין או עד יום מותו אל יתיאש מהם שלא עברו מן העולם ודלמא פעם אחת משכחת להו.

והנה בתענית (דף י"ט). תנן עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות. ובגמרא (שם דף כ"א:) אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי חוזאי. גזר תעניתא. אמרו ליה והא מרחק. אמר ליכא מעברא הכא דפסיק ליה. ופירש רש"י ז"ל (שם) אמרו לו לשמואל יש דבר במקום הנקרא בי חוזאי. גזר תענית בעירו נהרדעא. אמרו לו והלא אין לחוש שמא יבוא הדבר עד כאן. אמר להם וכי מחיצה מפסקת לפני הדבר שלא יבוא. וכתבו התוספות (שם דף כ"א: ד"ה אמרו) מכאן נראה שאם יהיה דבר על עובדי כוכבים שיש לחוש ויש להתענות. ובחידושי הריטב"א (שם) כתב, יש למדין מכאן שמתריעים על מותנא דגוים וחשיבי ישראל וגוים מין אחד. ויש אומרים גוים חלקו רשות לעצמם ואף על פי שהם מין אחד עניני גזירתם חלוקה לעצמם ובתרי דיני אינון מתדנין. והלשון הראשון נראה יותר. וכיוצא בזה כתב בשו"ת חתם סופר (ח"ב יו"ד סי' קע"ה) דאין ראיה מגופים שלהם לגופים שלנו. אבל התוספות בגיטין (דף ע'. ד"ה רב) כתבו, אומר ר"י מותר לרפאות עובד כוכבים להתחכם ברפואה כדי שידע לרפאות ישראל. וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח סיק תקע"ו, בי-ג') וז"ל היה דבר במדינה ושיירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת שתיהן מתענות אף על פי שהן רחוקות זו מזו. ואם היה דבר בעכו"ם ולא בישראל מתענים. עכ"ל.

ומוכח שבזמן הזה כל העולם כולו כארבע אמות דמי לענין מגיפה שהרי שיירות מצויות ממדינה למדינה שבע ועשרים ומאה מדינה וחברא חברא אית ליה. ונמצא כי מגיפה מכה מהלכת ויכולה להחזיר את כל העולם כולו לתהו ובהו. וזאת אומרת כי מה שהיה בארץ סין הוא שיהיה בכל חוצות שהרי שיירות מצויות ואין מחיצה מפסקת לפני הדבר שלא יבוא. ועל אחת כמה וכמה השתא הכא שהכל יודעים שכבר נשמע על אחד בעיר ושנים במדינה שהם חולים באותו הנגף. ואם כן כבר פשה הנגע בגבולנו. והרי הכל שוין לגבי דבר לא שנא סין ולא שנא סיני. וא"כ סוף דבר אף אנו עתידין להיות מכוונסין איש איש במקומו, כדאמר בבבא קמא (דף ס'): תנו רבנן דבר בעיר כנס רגליך שנאמר (שמות י"ב, כ"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ואם עולם כמנהגו נוהג שוקט ובוטח, עינים להם ולא יראו (תהילים קט"ו, ה'), דהכי מוכח שמעתתא דסוף מגיפה לבא, וא"כ בא יבוא לא יאחר. ברם ואנחנו לא נדע אם אך יום או יומים או שבוע אחד וחצי השבוע או עד חדש ימים. וכן משמע בתענית (דף כ"א: הנ"ל) ובבא קמא (דף ס'). רש"י ד"ה טיבותא) שאפילו הצדיקים אינם יודעים מתי עתידה הרעה לבא.

והשתא פשיטא דמדינא דתלמודא היה צריך לגזור תענית מפני הקורונה כ"ל. אך מרן החיד"א זצ"ל בברכי יוסף (או"ח סי' תקע"ו, אות ד') כתב דהאידינא אין גוזרין תענית ציבור על הדבר. ומיהו בודאי ובודאי צריך לעמוד ולהתפלל על העתיד רחמנא ליצלן, ובפרט לעת כזאת ימי הפורים האלה אשר נהפכו עלינו מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב. ומי שעשה נסים לאבותינו בימים ההם הוא יעשה לנו נסים בזמן הזה.

ב. והנה הבית יוסף (או"ח סימן קל"ג) וז"ל כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שאין לומר פיטום הקטורת אלא מתוך הכתב שמא יחסר אחד מהסמנים ויהא חייב מיתה בקריאה כמו בהקטרה, ואולי שמזה הטעם אין אומרים אותו במקצת מקומות אף על פי שאומרים פרשת הקרבנות. ע"כ. והם דברי ארחות חיים שכתב בשם בעל הלכות. ואני אומר אם הלכה נקבל אבל אם לדין יש תשובה, דהא בחיסור אחד מסמניה חייב מיתה (כריתות דף ו'): פירש רש"י חייב מיתה כי עייל ביום הכפורים דכתיב (ויקרא ט"ז, ב') ואל יבא בכל עת ולא ימות בזאת יבא אהרן וגו' וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא וחייב מיתה. ע"כ. אלמא שאינו חייב מיתה מפני שחיסר אלא מפני שנכנס למקדש ללא צורך. ואפילו לדעת הרמב"ם שכתב (בפ"ב מהלכות כלי המקדש ה"ח) חיסר אחד מסמניה חייב מיתה שהרי נעשית קטורת זרה, איכא למימר דטעמיה דכיון דקטורת זרה היא הוי ליה ביאה למקדש שלא לצורך. ואפילו אם תמצא לומר שאע"פ שאינו נכנס לפני לפני אלא בהקטרה דמזבח הזהב מיחייב מיתה משום מקטיר קטורת זרה כדאשכחן בבני אהרן (ויקרא י', א') שנתחייבו מיתה מפני שהקטירו קטורת באש זרה, איכא למימר דהיינו דוקא כשהוא מקטיר ממש אבל כשחיסר בקריאה מהי תיתי לן. ועוד שכבר הוכחתי לעיל דהא דאם חיסר מסמניה חייב דוקא במחסר אחד מ"א סמנין הוא ודבר קל הוא ליזהר שלא יחסר שום אחד מהם בקריאתו, וא"כ לא היה להם בשום מקום לימנע מלאמרו מפני טעם זה. עכ"ל.

ברם מנהג ק"ק ת"ת אמשטרדם מיסוד רבנו מהר"י אבוהב השני ז"ל כדברי רבנו מהר"י אבוהב הראשון ז"ל שאין אומרים פיטום הקטורת מפני טעם זה. ונראה דסבירא לן כל העוסק בפרשת קטורת כאילו הקריב קטורת, כדאמר במנחות (דף ק"י). אמר ריש לקיש מאי דכתיב (ויקרא ז', ל"ז) זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. ועל כן שפיר חיישינן שאם חיסר אחת מכל סממניה כאילו חייב מיתה.

ברם אם כל העוסק בפרשת קטורת כאילו הקריב קטורת עד שאם חיסר אחת מכל סממניה כאילו חייב מיתה, ממילא הכי נמי לאידך גיסא כל העוסק בפרשת קטורת ועומד ומתפלל שתעצר המגיפה אין תפלתו חוזרת ריקם והיתה לו נפשו לשלל וחי. והנה כן נמצא כתוב בסידור אמשטרדם דפוס בבנישתי משנת ת"ד (קד"ש לה' דף נ"ב) ובסידור אמשטרדם דפוס עטיאש משנת ת"י"ח (תח"י נפשי דף פ') שנהגו פה אמשטרדם בשעה שיש מגיפה בעיר רחמנא ליצלן לומר פטום הקטורת אחר התפלה.

וני"ל לכוין החשבון בס"ד דהנה בתוספתא (סוטה ד', א') מרובה מדת טובה ממדת פורענות. במדת פורענות כתיב (שמות ל"ד, ז') פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים, במדת טובה כתיב (שם) נוצר חסד לאלפים, הוי אומר מרובה מדת טובה ממדת פורענות על אחת מחמש מאות. וא"כ נמצא מכוון ממש שאם מדת פורענות חסר אחת מכל סממניה חייב מיתה אזי מרובה מדת טובה שאם עוסק בפרשת קטורת וחיתה נפשו בגללו, כי שיעור דבר מת אחד ביום אחד מתוך חמש מאות רגלי, כדאמר בתענית (דף י"ט). איזהו דבר, עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר. ודו"ק.

והנה בתענית (דף כ"ב): רבי חנן בן פיטום תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר אין מתריעין על הדבר כל עיקר. ופירש רש"י (שם ד"ה חנן) אין מתריעין על הדבר דגזירה היא. ונראה דדוקא רבי עקיבא סבר אין מתריעין על הדבר דגזירה היא, דאמר ביבמות (דף

ס"ב:) שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא וכולם מתו מיתה רעה מפסח ועד עצרת מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. ואפשר דעל כן סבר לה רבי חנן תלמידו של רבי עקיבא אין מתריעין על הדבר אבל מיתה שפיר דמי לומר פיטום הקטורת בכל כוחו לעצור המגיפה, ולכך מכונה שמו רבי חנן בן פיטום תלמידו של רבי עקיבא. וא"כ ה"ה האידנא דלדידן אין מתענין על הדבר מיהו שפיר דמי לומר פיטום הקטורת לעצור המגיפה, וכמו שנמצא בסידורים הישנים שכן נהגו באמשטרדם.

ג. ונראה לי שצריך לומר הפטום הקטורת בטעמיה ודקדוקה ובכל כוחו כלומר בכל כונתו ובקול רם, ואז מקרי שפיר כל העוסק בפרשת קטורת כאילו הקריב קטורת כדאמר (מנחות דף ק"י. הנ"ל) כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם, וכמ"ש הטורי זהב (או"ח סי' מ"ז, א') כי ברכת התורה לעסוק בדברי תורה (לפי נוסח אשכנז) היינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה דרך טורח דוקא.

וראיה לדבר מדברי השיירי קרבן על הירושלמי (יבמות פ"ח ה"ג הנ"ל) אחת לששים ולשבעים שנה הקדוש ברוך הוא מביא דבר בעולם, כתב וז"ל נ"ל לתת טעם למה דוקא אחת לששים או לשבעים שנה מביא דבר, דכתיב (במדבר י"ז, י"א) קח את המחתה ושים קטרת והולך מהרה וכפר עליהם החל הנגף. הרי מפורש שהקטרת מכפר על הנגף. ומסברא אף הקטרת שבמקדש היה מכפר על הדבר. מיהו דוקא כל מעשי הקטרת כגון שחיקתה והקטרתה ופיטומה מכפרים ואם חסר אחת מאלה אינו מכפר על הנגף. ושנינו אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שיריים של כל השנה לחצאין ולא היו מפטמין באותה שנה אלא מחצית הקטרת. והחשבון מדוקדק כמפורש בפ"ק דכריתות (דף ו' :). לכך היה אפשר שיחול הדבר בשנה ההיא. עכ"ל. וא"כ ה"ה בנד"ד שבדאי צריך לומר הפטום הקטורת בטעמיה ודקדוקה ובכל כוחו.

ובסידורים דפוס אמשטרדם הנ"ל כתוב לאמר אחר פטום הקטורת בקשה זו: רבון העולמים גלוי וידוע לפני כסא כבודך אשר מדת הדין מתוחה עלינו בעונותינו. ובאנו לחלות פניך שתעצור המגפה מעלינו. ולא תתן המשחית לבוא אל בתינו. ורחם עלינו ועל אפנו ועל עוללנו ועל כל ישראל עמך. וקבל תפלתנו כמו שקבלת קטורת הסמים שהקטיר לפניך אהרן הכהן כאשר החל הנגף בעם, שנאמר (במדבר י"ז, י"ג) ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה. וכן פנחס שנאמר (תהלים ק"ו, ל') ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה. וכן דוד שנאמר (שמואל ב. כ"ד, כ"ה) ויבן שם דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים ויעתר יי לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל. כי אתה אבינו ולך תלויות עינינו. רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה. שכן כתוב בתורתך (דברים ז', ט"ו) והסיר יי ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאך. יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. יי צבאות אשר אדם בטח בך. יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. עד כאן.

ונ"ל כי הדברים האלה יפה נדרשין בחולין (דף קל"ט :): אסתר מן התורה מנין, ואנכי הסתר אסתיר (דברים ל"ח, י"ח). מרדכי מן התורה מנין, דכתיב מר דרור (שמות ל', כ"ג) ומתרגמין מירא דכיא. כלומר עתה בימי הפורים האלה אשר דעת לנבון נקל שכבר נגזר עלינו לרחוק או לקרוב להיות כל איש שורר בביתו ובחנינת ואנכי הסתר אסתיר. ממילא שפיר כתיב הכא מר דרור ומתרגמין מירא דכיא לומר פיטום הקטורת. ועל כן למחר תענית אסתר יהיה האות הזה לכוין התענית שתהי עולה יפה גם מפני המגיפה ולומר מכאן ואילך פטום הקטורת והבקשה הנ"ל קודם עלינו לשבח עד יעבור זעם.

יוסף בנימין צרפתי